

УДК 27-662:008]2-523.4:314(450=161.2)
DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-27>

Марія ПРОНЮК

аспірантка, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ORCID: 0000-0001-6330-4202

Бібліографічний опис статті: Пронюк, М. (2024). Культурно-духовна цінність Храму святих Сергія і Вакха у Римі для українців в Італії. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 211–217, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-27>

КУЛЬТУРНО-ДУХОВНА ЦІННІСТЬ ХРАМУ СВЯТИХ СЕРГІЯ І ВАКХА У РИМІ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ В ІТАЛІЇ

У статті йдеться про історію та культурно-духовне значення Храму святих мучеників Сергія і Вакха та Чудотворної ікони Жировицької Богоматері. У 1970 році Верховний Архієпископ Української Греко-Католицької Церкви Йосиф Сліпий повернув її у власність українців. Основний акцент поставлено на дослідженні ролі Храму як об'єднавчого елементу для наших співвітчизників, які емігрували, з тих чи інших причин, за кордон. Здійснена спроба узагальнити історичні факти розвитку Храму у період після смерті Йосифа Сліпого, що, свого часу, був головним рушієм та побудником українського духу в діаспорі. Висвітлено події останнього десятиліття та основні історичні дати у житті парафії. **Метою статті** є дослідити історію та значення української спадщини за кордоном, а також її популяризація серед іноземців, особливо у світлі останніх подій; показати любов Йосифа Сліпого до української культури, історії, церкви та його великий запал у їх збереженні для майбутніх поколінь. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні методів історичного аналізу, опрацюванні біографічних довідок особистостей, здійсненні синтезу при опрацюванні інформаційних матеріалів та використанні порівняльного методу, зокрема, при написанні висновків. **Науковою новизною** вважаємо спробу зробити узагальнений огляд історії та діяльності Храму протягом п'ятдесяти років, тобто від останньої спроби такого опису, здійсненого у 1971 р. Іваном Хомою. **Висновки з дослідження.** Безперечно, підняте питання є цікавим та актуальним і потребує подальшого дослідження, опрацювання архівів, проведення археологічних розвідок у підземеллях Храму, систематизації всього теоретичного матеріалу в окрему працю. Мистецький вимір, реставрація, відновлення святині мають стати темами майбутніх наукових розвідок. Використання сучасних технологій, зокрема, оцифрування, дасть змогу увіковічнити надбання української культури та передати її майбутнім поколінням.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, Йосиф Сліпий, Храм святих мучеників Сергія і Вакха, українська культура, Рим, українці у діаспорі.

Mariia PRONIUK

Postgraduate Student, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018

ORCID: 0000-0001-6330-4202

To cite this article: Proniuk, M. (2024). Kulturno-dukhovna tsinnist Khramu sviatykh Serhiia i Vakkha u Rymi dlia ukraintsiiv v Italii [Cultural and spiritual value of the Church of Saints Sergius and Bacchus in Rome for Ukrainians in Italy]. *Fine Art and Culture Studies*, 1, 211–217, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-27>

THE CULTURAL AND SPIRITUAL VALUE OF THE CHURCH OF SAINTS SERGIUS AND BACCHUS IN ROME FOR UKRAINIANS IN ITALY

The article deals with the history and cultural and spiritual significance of the Church of the Holy Martyrs Sergius and Bacchus and the Miraculous Icon of the Mother of God of Zhyrovysia. In 1970, the Major Archbishop of the Ukrainian Greek Catholic Church, Josyf Slipyj, returned it to Ukrainian ownership. The main focus is on the study of the role of the church as a unifying element for our compatriots who emigrated abroad for one reason or another. An attempt is made to summarize the historical facts of the development of the Temple in the period after the death of Josyf Slipyj, who

was the main driver and stimulator of the Ukrainian spirit in the diaspora. The events of the last decade and the main historical dates in the life of the parish are highlighted. The **purpose** of the article is to explore the history and significance of Ukrainian heritage abroad, as well as its popularization among foreigners, especially considering recent events; to show Josyf Slipyj's love for Ukrainian culture, history, and the church and his great passion for preserving them for future generations. The **methodology** of the study is to apply methods of historical analysis, to process biographical references of individuals, to synthesize information materials, and to use the comparative method when writing conclusions. We consider the attempt to make a generalized overview of the history and activities of the temple over the past fifty years, i.e., from the last attempt at such a description made in 1971 by Ivan Khoma, to be a scientific novelty. **Conclusions** from the study. Undoubtedly, the issue raised is interesting and relevant and requires further research, processing of archives, archaeological exploration in the dungeons of the temple, and systematization of all theoretical material in a separate work. The artistic dimension, restoration, and reconstruction of the shrine should be the subject of future research. The use of modern technologies, in particular, digitization, will make it possible to immortalize the heritage of Ukrainian culture and pass it on to future generations.

Key words: Ukrainian Greek Catholic Church, Josyf Slipyj, Church of the Holy Martyrs Sergius and Bacchus, Ukrainian culture, Rome, Ukrainians in the diaspora.

Актуальність проблеми. 8 вересня 1970 року кардинал Католицької Церкви Анжело Делл'Аква (Angelo Dell'Acqua), генеральний вікарій Папи Римського Павла VI, урочисто передав Верховному Архієпископу Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) Йосифу Сліпому декрет «Pastoris vigilantis» («Пастир, що чуває»). Згідно з цим документом, українці-католики візантійського обряду отримали «власну, персональну» парафію в Римі та Храм святих Сергія і Вакха. З того часу вірні УГКЦ єднаються там у молитві та мають належну пастирську опіку. Цьому передувала майже чотирьохсотлітня історія розвитку відносин між святим престолом та українською церквою (починаючи від Берестейської Унії у 1596 р.). Ця непересічна і надзвичайно важлива подія дала новий поштовх у релігійно-культурному житті українців в Італії. Святиня стала основним духовно-культурним центром українства у Римі. Важливим і актуальним завданням є показати тяглість збереження та поширення української культури за кордоном у наш час, адже сьогодні все менше робиться вклад у справжні духовні цінності, а все більше – у матеріальні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша (і єдина на сьогодні) спроба описати історію Храму належить отцю (пізніше – владиці) Івану Хомі (1927–2006). Невеликий (47 сторінок + світлини) витяг з сорок четвертого номеру журналу «Богословія» за 1971 рік був окремо опублікований під назвою «Нарис історії Храму Жировицької Матері Божої в Римі» у 1972 році (Хома, 1972). В ній автор подає відомості про українських прокураторів (представників при Апостольському Престолі) у Римі, описує життя святих муче-

ників Сергія і Вакха та храми, їм посвячені. Також тут знаходимо опис основного Храму на площі Мадонна дей Монті (Piazza Madonna dei Monti), що зберігся до наших днів, та історію чудотворної ікони Жировицької Богоматері, що там знаходиться. Фундаментальним о. Іван вважає лист Папи Урбана VIII, що був виданий 8 лютого 1641 року та постановляв передати церкву святих Сергія і Вакха з прилеглими будинками під заснування там «Колегії нації Русинів (українців)» (Хома, 1972, с. 11, фотокопія Папської Булли знаходиться вкінці книжки).

Уваги заслуговує і короткий нарис отця-доктора Партенія Павлика, ЧСВВ, «Образотворче мистецтво в Українським Патріаршим храмі Жировицької Богоматері і св. мучеників Сергія і Вакха в Римі» (Павлик, 1972). В цій праці знаходимо описи образотворчого церковного мистецтва, що збереглись у Храмі. Зокрема, монументальний фресковий стінопис – Успіння та прославлення Пресвятої Богородиці (1741) італійського митця Севастіана Чеккаріні (Sebastiano Caccarini, 1703–1783); тематичні образи Прославлення св. Василя Великого і свв. Сергія і Вакха (1741) авторства Ігнатія Штерна (Ignaz Stern, 1679–1748); ікона Жировицької Богоматері, виконана фресковою технікою невідомим автором; два образи XVIII ст.: святих Анни та Йоакима разом з Богородицею та Різдва Христове. Також автор описує новий двоярусний іконостас з іконами авторства Чезаре Карозеллі (Cesare Caroselli, 1847–1927), виконаними у 1897 році, та намісні ікони: Богоматері, Христа, св. Миколая та св. Володимира Великого, написані олійними фарбами на полотні (1943 р.) Олександром Савченком-Більським (1900–1991); образ Покладення тіла Ісуса до гробу невідомого автора XVII ст. Також цін-

ними є декілька статей та приміток у журналі «Вісті з Риму» (Вісті, 1970) про період повернення Храму Йосифом Сліпим, відновлювальні роботи, що розпочалися тощо.

Пізнішу згадку про мистецьку колекцію Музею Українського Католицького Університету, що знаходився у прилеглому до Храму будинку, знаходимо у дослідженні львівського мистецтвознавця Олега Сидора (1945–2022). На початку 1992 року він упорядковував мистецькі твори і, відібравши з них цінніші речі, влаштував із них експозицію (Сидор, 1992, с. 30).

Мета дослідження – окреслити значення Храму святих Сергія і Вакха для українців у діаспорі після повернення його патріархом Йосифом у власність УГКЦ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Храм святих Сергія і Вакха та Чудотворної ікони Жировицької Богородиці знаходиться неподалік римського Колізею. Це невелика і майже непримітна будівля поруч із вже обжитою площею Мадонна дей Монті. Храм є найдавнішим з українських церков поза етнічними територіями. Протягом свого часу існування він, очевидно, зазнав багатьох змін.

Опираючись на працю о. Івана Хоми, часові рамки якої сягають кінця XIX ст., дізнаємося, що в той час виникає питання приналежності Храму святих Сергія і Вакха. Новостворене Королівство Італії з захопленням Риму починає претендувати на церковне майно. Зокрема, Ліквідаційна Комісія церковної осі в Римі (італ. – *La Giunta Liquidatrice dell'Asse ecclesiastico di Roma*) у травні 1875 року надіслала листи о. прокуратору Михайлу Домбровському (1807–1875), в яких вимагала доказів, що церква не підпадає під закон від 19 червня 1873 року, згідно з яким все майно Папської Держави переходило у власність італійського уряду. Після поданих тринадцяти доказових документів, серед яких і Булла Папи Урбана VIII, Храм залишився у власності української церкви (Хома, 1972, с. 13–14). Останнім українським прокуратором був ієромонах-василіанин Анатолій Вільчинський (1827–1829). Після його смерті московська імперія, під приводом «приналежності» (насправді, захоплення) українських земель та майна, зокрема і Василіанського Чину, намагалася привласнити українську святиню у Римі. Однак, ватиканська Конгрегація поширення віри довела, що влас-

ність Храму та будівель належить Апостольській Столиці та почала призначати адміністраторами італійських священників (Душпастирі парафії). У 1987–1932 роках тут діяла Руська колегія (згодом – Українська папська колегія святого Йосафата) для студентів-богословів. До 1960 року Храм і прилеглі будівлі були осідком отців Василіан, опісля – майже 10 років – існувала Латиноамериканська папська колегія. У 1960 році керівництво Колегії продало Храм з будинками світській компанії «Флоріо-Тонеллі» (Історія української парафії в Римі) для комерційних цілей.

Від неминучої втрати та руйнування Храм урятував митрополит Йосиф Сліпий. Повернувшись у 1963 році з мордовських таборів, він доклав величезних зусиль, а ще більшу кількість коштів, щоб повернути святиню. Тогочасний стан церкви був критичний: «Вівтарі зруйновано, стінні фрески й образи знищено, образи вирізано з рам, іконостас викинено, залишилася тільки ікона Жировицької Матері Божої, якої важко було вирвати зі стіни, в якій вона вмурована, а окрім цього відомо, що римські жінки, для яких ця ікона стала їхньою рідною «мадонною», до цього не допустили. Хто на власні очі побачив руїну, міг обурюватися на те, що сталося з церквою» (Вісті з Риму, 1970, с. 17). Не забракло і полемічних дописів у пресі та суперечок щодо доцільності здійснення цієї покупки Верховним Архієпископом Йосифом Сліпим (Вісті з Риму, 1970, с. 23–27).

З поверненням Храму у власність українців життя у ньому завирувало. У 1971 році було прийняте рішення перенести мистецький відділ Музею у приміщення, що біля церкви. На третьому і четвертому поверхах були розміщені відділи: історичний з предметами церковного вжитку (єпископські і священничі ризи, антими́нси, богослужбові книги, хрести, плащаниці тощо), відділ старовинних ікон, відділ народної різьби та вишивки з України та окремий відділ народного мистецтва з країн поселень українців. Була також окрема зала для скульптур, кілька кімнат з творами образотворчого мистецтва, кімната з предметами життя і діяльності Блаженнішого Йосифа Сліпого (Український католицький Університет..., 1974, с. 204). 31 жовтня 1971 року відбулося урочисте відкриття цього комплексу (Богословія, 1971, с. 254–255). «Відкриття Українського

музею, відомого тепер як Музей Українського Католицького Університету ім. св. Климентія Папи в Римі, було одним зі проявів такого комплексного, глибинного розуміння Блаженніший Йосифом української духовної культури, одною із цеглинок у реалізації його великої місії» (Сидор, 1992, с. 6). Згодом був відреставрований фасад (1970) неокласичної форми з травертиновим порталом XVII ст.

Поряд з культурним життям, активно проходила і душпастирська праця. До Храму почали призначати пароха, а згодом і його заступника – віцепароха. Уряд пароха обіймали такі священнослужителі: у 1976–2001 рр. – о. Іван Музичка, у 2001–2005 рр. – о. Василь Зейкан, у 2005–2009 рр. – о. Михайло Хром'ячук, у 2009–2010 рр. – о. Андрій Чорненко, у 2009–2019 році – о. Іван Кулик, у 2019–2022 рр. – о. Тарас Остафіїв. (Душпастирі парафії). У 90-х роках, коли в Італію почали масово приїжджати українські мігранти, парафія стала справжнім центром їх єднання та пошуку доброго слова, розради, роботи тощо.

Подальших наукових чи художніх розвідок не вдалося знайти, однак багато цінної інформації почерпнуто з новоствореного у 2007 році інтернет-сайту «Українська Греко-Католицька Церква в Італії», з італійською версією «Chiesa Greco-Cattolica Ucraina in Italia». Тут публікувалася різноманітна інформація з життя української спільноти і, зокрема, з парафії Святих Сергія і Вакха. Це – велелюдні святкування релігійних празників, відзначення Дня матері, що набрало великої популярності серед багатьох українських громад в Італії, різноманітні зустрічі, конференції, круглі столи тощо.

У січні 2009 року папа Бенедикт XVI призначив Апостольським Візитатором для українців греко-католиків в Італії та Іспанії владика Діонісія (Ляховича), Чину святого Василя Великого (ЧСВВ). Це означало, що від тепер вірні УГКЦ отримали зв'язок з матірною церквою в Україні.

24 жовтня 2010 року відбулися урочисті святкування 280-ліття коронування ікони Жировицької Богоматері та 40-річчя заснування парафії. Вперше за час існування парафії українську спільноту відвідав Вікарій Святішого Отця Бенедикта XVI кардинал Агостіно Валліні (Agostino Vallini). З цієї нагоди також були надруковані буклети українською та італійською

мовами про історію Храму (Ювілеї...). 24 листопада 2013 року Блаженніший Святослав (Шевчук) освятив дорогоцінну ризу для чудотворної ікони Жировицької Богоматері, перед якою молився мученик за єдність Йосифат Кунцевич (1580–1623) (Блаженніший Святослав...). Владика Діонісій Ляхович у 2019 році освятив давні врата іконостасу: центральні – так звані «царські» та бічні – дияконські, відновлені завдяки пожертвам вірних (Преосвященний владика Діонісій (Ляхович) освятив...). Під час їх реставрації були відновлені також рами чотирьох ікон старозавітних пророків. Металеві царські і дияконські врата прикрашені кованими гілками виноградної лози, що своїм листям оповивають давні ікони чотирьох євангелістів і двох архидияконів – святих Лаврентія та Стефана. Ці елементи є оригінальними з п'ятирусного іконостасу кінця XIX ст., який був установлений у Храмі коштами митрополита і кардинала Сильвестра Сембратовича, владика Костянтина Чеховича, владика Юліана Сас-Куїловського, владика Юліана Пелеша. Це був традиційний візантійсько-український іконостас із п'ятьма ярусами, до половини з білого мармуру, збагачений позолоченими елементами та 52 іконами, створеними у 1897 році Чезаре Карозеллі олійними фарбами на металевій основі у новокласичному стилі італійського мистецтва XIX ст. (Chiesa dei Santi Sergio e Vasso...). В шістдесятих роках XX ст. він був зруйнований та безслідно пропав.

Історично-значущою подією стало 11 липня 2019 року, коли Папа Франциск буллою «Christo Salvatori» («Христу-Спасителю») утворив Апостольський екзархат для українців католиків в Італії з катедральним осідком у парафіяльному храмі святих Сергія і Вакха. Згодом (24 жовтня 2020 р.) призначив першого екзарха – владика Діонісія Ляховича. Таким чином, майже 70 тисяч вірних, що є у 145-ти громадах та 62 священники отримали офіційне визнання та свою територіальну церковну одиницю. До цього часу душпастирська опіка відбувалася через орган Італійської Єпископської Конференції «Мігрантес» («Migrantes»), яка призначала національного координатора, а священників затверджував місцевий єпископ; через Апостольського візитатора вірні в Італії мали зв'язок з матірною церквою в Україні (Тимотей Т. Коцур). Державне визнання від Міністерства внутрішніх справ Італії

Апостольський Екзархат отримав 26 червня 2020 р. (Уряд Італійської Республіки...).

Важким був період пандемії коронавірусу, адже вперше за всю історію Храму його двері були зачиненні для вірних. Але молитви і богослужіння проводилися кожного дня і транслювалися онлайн, таким чином люди могли долучатися та витримати у той нелегкий час обмежень. Одразу при можливості і дозволі збиратися разом, церковне життя ожило. Так, у грудні 2020 року владика Діонісій видав Декрет та Послання про скликання першого Собору апостольського Екзархату. Згідно церковного канонічного права він є найвищим дорадчим органом управління Екзархату та складається з представників духовенства, монашества та мирян, які проживають на території різних регіонів Італії. Темою була «Еміграція, поселення та глобальна єдність УГКЦ». Учасники Собору розмірковували над супровідними питаннями: «Де ми є?», «Хто ми є?», «Як нам далі діяти та бути разом?», «Якою буде Церква у посткоронавірусному світі?» (Владика Діонісій...).

З початком повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 р.) церква Святих мучеників Сергія і Вакха стала, насамперед, центром молінь за мир. В перші дні разом з численними вірними та духовенством у молитві за мир українською та італійською мовами єдналися високоповажні ватиканські особи: вікарій Святішого Отця Кардинал Анджело де Донатіс, Префект Конгрегації для Східних Церков

кардинал Леонардо Сандрі та інші. Також був створений окремих банківський рахунок, на який кожен бажаючий міг надіслати кошти для допомоги постраждалим від воєнних дій. Люди приносили і матеріальні речі, які відправляли в Україну. Тут знаходили підтримку новопрібулі біженці і потребуєчі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як колись, так і сьогодні, Храм Святих мучеників Сергія і Вакха та Чудотворної ікони Жировицької Богоматері залишається духовним і молитовним ядром для українців в Італії. При парафії здійснюється катехизація для дітей та дорослих, підготовка до Святих Таїнств, зустрічі молоді, біблійні читання. Приналежний будинок був реконструйований та переобладнаний під готель і є власністю Релігійного товариства українців-католиків «Свята Софія» (1970), що його заснував Йосиф Сліпий. Спостерігається дещо спад культурно-мистецького життя, адже Храм, а головне – прилегла до нього будівля розглядалася як приміщення під Український культурний центр (Сидор, 35–38). Події останніх десятиліть змістили акценти призначення поверненої Митрополитом Йосифом спадщини. Нам залишився його добрий приклад невтомної праці для збереження рідних традицій, відродження й утвердження українського духа на поселеннях. Нашим баченням є не тільки подальші науково-дослідні праці, але й реалізація культурних проектів для поширення української культури у великому світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блаженніший Святослав у Римі освятив ризу ікони Жировицької Богородиці (фото). *Українська парафія в Римі*. URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/діяльність/новини/951-блаженніший-святослав-у-римі-освятив-ризу-ікони-жировицької-богородиці-фото.html> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Відкриття Українського Музею в Римі. *Богословія*. 1971. Т. XXXV. С. 254–255.
3. Віднова Церкви Святих Сергія і Вакха та забудовань при вулиці Мадонна деї Монті. *Вісті з Риму*. 1970. № 15–16. С. 15–17.
4. Владика Діонісій видав Декрет про скликання собору Апостольського екзархату та пастирське послання з цієї нагоди. *Українська парафія в Римі*. URL: <https://www.ukr-parafia-roma.it/uk/новини/1665-владика-діонісій-видав-дектер-про-скликання-собору-апостольського-екзархату-та-пастирське-послання-з-цієї-нагоди.html> (дата звернення: 19.02.2024).
5. Душпастирі парафії. *Українська парафія в Римі*. URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/dushpastyri-parafii.html> (дата звернення: 19.02.2024).
6. Історія української парафії в Римі. *Українська парафія в Римі*. URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/istoriia-ukrainskoi-parafii-v-rymi.html> (дата звернення: 19.02.2024).
7. Кардинал Анджело де Донатіс під час молитви у Катедральному храмі свв. Сергія і Вакха в Римі: «Мир є даром, який Воскреслий Христос хоче передати нам». *Українська парафія в Римі*. URL: <https://www.ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/kardinal-andzelo-de-donatis-pid-chas-molitvi-u-katedralnomu-khrami-svv-sergiya-i-vakha-v-rymi-mir-je-darom-yakyy-voskreslyy-khristos-hochet-predaty-nam.html>

roma.it/uk/новини/2318-kardynal-andzhelo-de-donatis-pid-chas-molytvy-u-katedral'nomu-khrami-svv-serhiya-i-vakkha-v-rymi-myr-ye-darom, -yakyu-voskreslyy-khrystos-khoche-peredaty-nam.html (дата звернення: 19.02.2024).

8. Коцур Т. Папа Франциск створив екзархат для українців візантійського обряду в Італії. *Vatican News*. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2019-07/papa-stvoriv-ekzarhat-ugkc-v-italiyi.html> (дата звернення: 21 лютого 2024).

9. Павлик П. Образотворче мистецтво в Українським Патр. храмі Жировицької Богоматері і Св. мучеників Сергія і Вахха в Римі. *Богословія*. 1972. Т. XXXVI. С. 131–140.

10. Преосвященний владика Діонісій (Ляхович) освятив відновлені давні врата іконостасу в церкві свв. Сергія і Вахха в Римі. *Українська парафія в Римі*. URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/діяльність/новини/3882-преосвященний-владика-діонісій-ляхович-освятив-відновлені-давні-врата-іконостасу-в-церкві-свв-сергія-і-вахха-в-римі.html> (дата звернення: 21.02.2024).

11. Сидор О. Блаженніший Йосиф і мистецтво. Рим: SGS, 1994. 156 с.

12. Створення української парохії в Римі. *Вісті з Риму*. 1970. № 17–18. С. 11–12.

13. Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи в другому п'ятиліттю свого постання і діяльності, 1968–1973. Праці Греко-Католицької Богословської Академії. Рим: SGS, 1974. Т. 41–42. 388 с.

14. Хома І. Нарис історії Храму Жировицької Матері Божої в Римі. 1972. 47 с.

15. Церква св. Сергія і Вахха історична пам'ятка, свідок минулого і сучасного української Церкви. *Вісті з Риму*. 1970. № 19–20. С. 13–22.

16. Церква Святих мучеників Сергія та Вахха в Римі – найстаріша українська «амбасада» у Європі. *Українська парафія в Римі*. URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/istoriia-ukrainskoi-parafii-v-rymi.html> (дата звернення: 19.02.2024).

17. Ювілеї в українській парафії свв. мчч. Сергія і Вахха у Римі. *Українська парафія в Римі*. URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/діяльність/новини/322-ювілеї-в-українській-парафії-свв-мучч-сергія-і-вахха-у-римі.html> (дата звернення: 20.02.2024).

18. Chiesa dei Santi Sergio e Vacco degli ucraini. *Lazio Eventi*. <https://lazioeventi.com/eventi/giornate-fai-di-primavera-chiesa-dei-ss-sergio-e-bacco> (date of access: 29.10.2023).

REFERENCES:

1. Blazhennishyi Sviatoslav u Rymi osviatyv ryzu ikony Zhyrovyskoi Bohorodytsi (foto) [His Beatitude Sviatoslav in Rome consecrated the vestment of the icon of the Virgin of Zhyrovysia (photo)]. URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/діяльність/новини/951-блаженніший-святослав-у-римі-освятив-ризу-ікони-жировицької-богородиці-фото.html> (date of access: 20.02.2024) [in Ukrainian].

2. Vidkryttia Ukrainskoho Muzeiu v Rymi [Opening of the Ukrainian Museum in Rome]. *Bohosloviia*, 1971, vol. XXXV, 254–255 [in Ukrainian].

3. Vidnova Tserkvy Sviatykh Serhiia i Vakkha ta zabuduvan pry vulytsi Madonna dei Monti [The restoration of the Church of Saints Sergius and Bacchus and the buildings on Madonna dei Monti Street]. *Visti z Rymu*, 1970, n. 15–16, 15–17 [in Ukrainian].

4. Vladyka Dionisii vydav Dekret pro sklykannia soboru Apostolskoho ekzarkhatu ta pastyrskе poslannia z tsiiei nahody [Bishop Dionysius issued a decree convening the Council of the Apostolic Exarchate and a Pastoral message on this occasion]. URL: <https://www.ukr-parafia-roma.it/uk/новини/1665-владика-діонісій-видав-декрет-про-скликання-собору-апостольського-екзархату-та-пастирське-послання-з-цієї-нагоди.html> (date of access: 19.02.2024) [in Ukrainian].

5. Dushpastyri parafii [Pastors of the parish]. URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/dushpastyri-parafii.html> (date of access: 19.02.2024) [in Ukrainian].

6. Istorii ukrainskoi parafii v Rymi. Ukrainska parafia v Rymi [History of the Ukrainian parish in Rome]. URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/istoriia-ukrainskoi-parafii-v-rymi.html> (date of access: 19.02.2024) [in Ukrainian].

7. Kardynal Andzhelo de Donatis pid chas molytvy u Katedralnomu khrami svv. Serhiia i Vakkha v Rymi: «Myr ye darom, yakyi Voskreslyi Khrystos khoche peredaty nam» [Cardinal Angelo de Donatis during a prayer in the Cathedral Church of Saints Sergius and Bacchus in Rome: «Peace is a gift that the Risen Christ wants to give us»]. URL: <https://www.ukr-parafia-roma.it/uk/новини/2318-kardynal-andzhelo-de-donatis-pid-chas-molytvy-u-katedral'nomu-khrami-svv-serhiya-i-vakkha-v-rymi-myr-ye-darom, -yakyu-voskreslyy-khrystos-khoche-peredaty-nam.html> (date of access: 19.02.2024) [in Ukrainian].

8. Kotsur, T. Papa Frantsysk stvoriv ekzarkhat dlia ukrainsiv vizantiiskoho obriadu v Italii [Pope Francis creates exarchate for Ukrainians of the Byzantine rite in Italy]. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/church/news/2019-07/papa-stvoriv-ekzarhat-ugkc-v-italiyi.html> (date of access: 21.02.2024) [in Ukrainian].

9. Pavlyk, P. *Obrazotvorche mystetstvo v Ukrainskim Patr. khrami Zhyrovytskoi Bohomateri i Sv. muchenykiv Serhiia i Vakkha v Rymi* [Fine Arts in the Ukrainian Patriarchal Church of Our Lady of Zhyrovytsia and the Holy Martyrs Sergius and Bacchus in Rome]. *Bohosloviia*, 1972, vol. XXXVI, 131–140 [in Ukrainian].
10. Preosviashchennyi vладыka Dionisii (Liakhovych) osviatyv vidnovleni davni vrata ikonostasu v tserkvi svv. Serhiia i Vakkha v Rymi [His Eminence Bishop Dionysius (Liakhovych) consecrated the restored ancient gates of the iconostasis in the Church of Saints Sergius and Bacchus in Rome]. URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/діяльність/новини/3882-преосвященний-владыка-діонісій-ляхович-освятит-відновлені-давні-врата-іконостасу-в-церкві-свв-сергія-і-вакха-в-римі.html> (date of access: 21.02.2024) [in Ukrainian].
11. Sydor, O. *Blazhennishyi Yosyf i mystetstvo* [His Beatitude Joseph and Art]. Rym: SGS, 1994, 156 [in Ukrainian].
12. *Stvorennia ukrainskoi parokhii v Rymi* [Establishment of a Ukrainian parish in Rome]. *Visti z Rymu*, 1970, n. 17–18, 11–12 [in Ukrainian].
13. *Ukrainskyi Katolytskyi Universytet im. sv. Klymenta Papy v druhomu piatylittii svoho postannia i diialnosti, 1968–1973* [The Ukrainian Catholic University named after St. Clement the Pope in the second five years of its establishment and activity, 1968–1973]. *Pratsi Hreko-Katolytskoi Bohoslovskoi Akademii*. Rym: SGS, 1974, vol. 41–42, 388 [in Ukrainian].
14. Khoma, I. *Narys istorii Khramu Zhyrovytskoi Materi Bozhoi v Rymi* [Outline of the History of the Church of Our Lady of Zhyrovytsia in Rome]. 1972, 47 [in Ukrainian].
15. *Tserkva sv. Serhiia i Vakkha istorychna pamiatka, svidok mynuloho i suchasnoho ukrainskoi Tserkvy* [The Church of Saints Sergius and Bacchus is a historical monument, a witness to the past and present of the Ukrainian Church]. *Visti z Rymu*, 1970, n. 19–20, 13–22 [in Ukrainian].
16. *Tserkva Sviatykh muchenykiv Serhiia ta Vakkha v Rymi – naistarisha ukrainska «ambasada» u Yevropi. Ukrainska parafia v Rymi* [The Church of the Holy Martyrs Sergius and Bacchus in Rome is the oldest Ukrainian "embassy" in Europe. Ukrainian parish in Rome]. URL: <https://ukr-parafia-roma.it/uk/pro-nas/istoriia-ukrainskoi-parafii-v-rymi.html> (date of access: 19.02.2024) [in Ukrainian].
17. *Yuvilei v ukrainskii parafii svv. mchch. Serhiia i Vakkha u Rymi. Ukrainska parafia v Rymi* [Anniversaries in the Ukrainian parish of Ss. Sergius and Bacchus in Rome. Ukrainian parish in Rome]. URL: <http://www.chiesaucraina.it/index.php/uk/діяльність/новини/322-ювілеї-в-українській-парафії-свв-мучч-сергія-і-вакха-у-римі.html> (date of access: 20.02.2024) [in Ukrainian].
18. *Chiesa dei Santi Sergio e Bacco degli ucraini. Lazio Eventi*. <https://lazioeventi.com/eventi/giornate-fai-di-primavera-chiesa-dei-ss-sergio-e-bacco> (date of access: 29.10.2023) [in Italian].